

جانباختگان انقلاب ایران

کشتار جمعی در ایران

دبیرخانه‌ی روزنامه‌ی NRC
فلوریس فان استراین، آمستردام

بسیاری از کسانی که در آرامستان بزرگ بهشت‌زها که در نزدیکی‌های تهران (پایتخت ایران) واقع شده به خاک سپرده شده‌اند، به مرگ طبیعی نمرده‌اند. در این آرامستان، هزاران مخالف سیاسی دفن شده‌اند که پس از به قدرت رسیدن آیت‌الله خمینی به اعدام محکوم شدند. این مخالفان از سوی نظام جمهوری اسلامی تهدید تلقی می‌شدند.

نظام حاکم در باره‌ی اعدام‌های گسترده که اغلب آنها در دهه‌ی شصت رخ داده، سیاست سکوت و پنهانکاری در پی گرفته است. آنها گاهی در خفا برخی از مزارهای متعلق به افراد اعدام‌شده را با این ادعا که «بر اساس موازین شرعی می‌توان پس از ۳۰ سال قبرها را برای دفن افراد جدید بهره‌برداری دوباره کرد» تخریب کرده‌اند. در حال حاضر، دو قطعه‌ی بهشت‌زها که تعداد نامعلومی از اعدام‌شدگان در آنها دفن شده‌اند، تقریباً به‌طور کامل تخریب شده‌اند.

برخی از بازماندگان و خانواده‌های اعدام‌شدگان هنوز از سرنوشت عزیزانشان بی‌خبرند و نمی‌دانند که آنها در کجا دفن شده‌اند. به همین دلیل، یک گروه پژوهشی متشکل از پژوهشگران ایرانی در داخل و خارج کشور، به‌طور داوطلبانه در راستای مستندسازی قتل‌عام سال ۱۳۶۰ تحقیقات گسترده‌ای انجام داده است. هدف این گروه این است که ابعاد گسترده‌ی قتل‌عامی را که در بازه‌ی زمانی ۳۱ خرداد ۱۳۶۰ تا نوروز ۱۳۶۱ رخ داده است، به‌صورتی علمی مطالعه و مستندسازی کند.

شاهین نصیری، سخنگوی این گروه می‌گوید: «بر اساس یافته‌های ما، هزاران تن در این دوره اعدام شده یا به قتل رسیده‌اند. گروه پژوهشی ما توانسته هویت بیش از ۲۵۰۰ نفر از این اعدامیان را شناسایی و راستی‌آزمایی کند.» نصیری بیست سال پیش همراه با خانواده‌اش به هلند مهاجرت کرده است. او فیلسوف سیاسی است و در دانشگاه آمستردام و واخن‌گین به کار پژوهشی و تدریس مشغول است.

سنگ قبرهای شکسته

قرار است گروه پژوهشی راستی‌یاد در روز ۲۱ ژوئن از نتایج کار پژوهشی خود رونمایی کند. این گروه امیدوار است که بتواند اطلاعات بیشتری درباره‌ی این قتل‌عام گردآوری کند. آنها با سازمان ملل نیز تماس گرفته‌اند و در تلاش هستند که این قتل‌عام را به عنوان یک کلان‌جنایت که مستلزم حسابرسی قضایی است به رسمیت بشناسانند.

به گفته‌ی نصیری «بسیاری از خانواده‌های ایرانی عزیزان خود را در این قتل‌عام از دست داده‌اند. این در رابطه با برخی از اعضای گروه ما نیز صدق می‌کند. ما امیدواریم که روزی حقیقت در رابطه با قتل‌عام‌ها روشن شود و این جنایات ضدانسانی در پرده‌ی ابهام نمانند. شاید اسناد و مدارکی که ما گردآوری، تحلیل و پردازش کرده‌ایم بتواند برای تهیه‌ی یک پرونده‌ی حقوقی برای حسابرسی از آمران و عاملان جنایت به‌کار آید.»

در سال ۱۳۵۷، نظام پهلوی در یک ائتلاف گسترده به هدایت نیروهای مذهبی و سکولار سرنگون شد. اما آیت‌الله خمینی پس از بازگشت از تبعید به سرعت نیروهای سکولار را که در پیروزی انقلاب نقش‌آفرین بودند از سر راه برداشت. او مخالفان سیاسی خود را «مخارِب» خواند. قتل‌عام ۱۳۶۰ با برکناری رئیس‌جمهور بنی‌صدر که رویکردی کمابیش لیبرال به سیاست داشت آغاز شد.

اولین گروه قربانیان کمونیست‌ها بودند. «در روز ۳۱ خرداد، پانزده فعال سیاسی چپ‌گرا به جوخه‌های اعدام سپرده شدند. سعید سلطانپور، شاعر و نمایش‌نامه‌نویس پرآوازه در میان جانباختگان قرار داشت. این دسته از اعدام‌ها سرآغاز کشتار گسترده‌ی مخالفان سیاسی در سال ۱۳۶۰ بود. هنوز روشن نیست که پیکر سلطانپور در کجا دفن شده است. ما گمان می‌کنیم که او پس از اعدام در قطعه‌ی ۴۱ بهشت‌زها به خاک سپرده شده باشد. این قطعه اکنون به‌طور کامل توسط نیروهای حکومتی تخریب شده است.»

یافته‌ها و اسناد پژوهشگران گروه راست‌یاد نشان می‌دهد که سنگ مزار بسیاری از فعالان چپ‌گرا توسط نیروهای حکومتی تخریب و شکسته شده است. پیروان نظام جمهوری اسلامی اعتقاد دارند که فعالان چپ‌گرا و مرتد نباید در کنار مسلمانان به خاک سپرده شوند و به همین دلیل مزار آنها را تخریب می‌کنند.

اعدام کودکان

در کنار کمونیست‌ها و چپ‌گرایان، هواداران مجاهدین خلق نیز هدف قتل‌عام قرار گرفتند. بیش از ۷۰ درصد از قربانیان را اعضا و هواداران این گروه تشکیل می‌دهند. مجاهدین سازمانی بودند که با حکومت شاه نیز مبارزه می‌کردند. «بهائیان گروه دیگری بودند که در این دوره سرکوب شدند و برخی از رهبران این آیین مذهبی در سال ۱۳۶۰ اعدام شدند.»

گروه راست‌یاد اسنادی را گردآوری کرده که بر اساس آنها می‌تواند اثبات کند فقط در تهران بیش از ۱۰۰ نوجوان زیر ۱۸ سال به دلایل سیاسی اعدام شده‌اند. سودابه بقایی ۱۷ ساله، یکی از این قربانیان است که بر اساس اطلاعاتی دادگاه انقلاب اسلامی، صادر شده در تاریخ ۹ آذر ۱۳۶۰، به اتهام «محرابه»، «افساد فی‌الارض» و «هواداری از سازمان مجاهدین خلق» اعدام شده است. به گفته‌ی نصیری «ده‌ها دختر نوجوان دیگر نیز بر اساس اتهام‌های مشابه اعدام شده‌اند.»

اطلاعاتی‌های دادگاه‌های انقلاب اسلامی یکی از منابع مهم برای مطالعه‌ی ماهیت و ابعاد قتل‌عام ۱۳۶۰ است. در کنار این اسناد، پژوهشگران گروه راست‌یاد آرشیوهای گوناگونی را گردآوری و واکاوی کردند. آنها همچنین روش‌های مکان‌یابی ماهوراه‌ای را به‌کار گرفته‌اند و موفق شده‌اند مختصات جغرافیایی محل دفن اعدام‌شدگان را مکان‌یابی کنند.

این گروه از محل دفن جان‌باختگان تصویربرداری کرده و بر اساس اطلاعات درج‌شده بر سنگ مزارها و داده‌های تکمیلی، هویت بیش از هزار تن از آنها را ثبت و فهرست کرده است. پیش‌تر، برخی از گروه‌های سیاسی فهرست‌هایی را در رابطه با جان‌باختگان وابسته به گروه خود منتشر کرده‌اند. گروه راست‌یاد کاستی‌هایی را در این فهرست‌ها مشاهده کرده و توانسته بسیاری از اطلاعات درج شده در آنها را تصحیح کند. در برخی موارد هم خانواده‌ها منبع خوبی برای کسب اطلاعات تکمیلی بوده‌اند.

یکی دیگر از یافته‌های مهم این گروه پژوهشی، شناسایی هویت بیش از چهل جان‌باخته در قطعه‌ی ۴۱ است. بر اساس شواهد، احتمال می‌رود که صدها یا حتی هزاران اعدامی در این قطعه دفن شده باشند، اما گروه راست‌یاد هنوز نتوانسته این موضوع را به‌طور قطعی اثبات کند. نصیری امیدوار است که خانواده‌های قربانیان بتوانند اطلاعات تکمیلی در این رابطه به گروه راست‌یاد ارائه کنند.

توضیح عکس‌ها

درگیری حامیان آیت‌الله خمینی با دانشجویان سکولار در اردیبهشت ۱۳۶۰ در مقابل دانشگاه تهران. قتل‌عام از خردادماه ۱۳۶۰ آغاز شد.

عکس و مزار شکرالله پاک‌نژاد، سوسیالیست برجسته و رهبر جبهه‌ی دموکراتیک ملی که گروه سیاسی تاثیرگذاری در دوران انقلاب به حساب می‌آمد. پاک‌نژاد در ۲۸ آذر ۱۳۶۰ در خفا اعدام شد و تاکنون نظام جمهوری اسلامی اعدام او را به‌طور رسمی تأیید نکرده است. سنگ مزار او در بهشت‌زها قرار دارد.

عکس و مزار سودابه بقائی، دختری ۱۷ ساله که به اتهام هواداری از سازمان مجاهدین خلق، یکی از گروه‌های مخالف خمینی اعدام شد. سنگ مزار او در بهشت‌زها قرار دارد.

منبع: روزنامه‌ی هلندی NRC، ۲۰ ژوئن ۲۰۲۲